

Onderlegger voor lokale werkgroepen GALA-doelen ('Galaproduct 1')

Een gezonde fysieke leefomgeving die uitnodigt tot bewegen en ontmoeten

Relatie met gezondheid

Subdoel gezonde leefomgeving

Een [gezonde leefomgeving](#) is een leefomgeving die als prettig wordt ervaren, die uitnodigt tot gezond gedrag en waar de druk op de gezondheid zo laag mogelijk is.

- Een [groene omgeving](#) nodigt uit tot bewegen en ontspannen, en draagt daarom bij aan vermindering van overgewicht, diabetes type 2, hart- en vaatziekten en dementie.
- Een gezonde voedselomgeving is een fysieke en sociale omgeving waarin de keuze bijna automatisch op de gezonde keuze valt. Daarin is weinig blootstelling aan ongezonde verleidingen zoals ongezond voedsel.
- Een gezonde omgeving stimuleert gezonde mobiliteit zoals lopen, fietsen en het gebruik van openbaar vervoer, en heeft een positief effect op de fysieke en mentale gezondheid én op de milieukwaliteit.
- Bewegen is een middel om de lichamelijke en geestelijke gezondheid en welzijn te verbeteren en stress kwijt te raken.
- Een prettige openbare ruimte draagt bij aan veiligheidsgevoel, sociale cohesie en stimuleert ontmoeting.

Subdoel klimaatverandering

Klimaatverandering heeft naar verwachting meerdere gevolgen voor de volksgezondheid. Het gaat dan om directe en indirecte gevolgen van meer hitte, meer droogte, vaker extreem weer en een stijging van de zeespiegel. Gevolgen voor de gezondheid van klimaatverandering zijn bijvoorbeeld hittestress, veranderingen in infectieziektenrisico's, toename van allergieën, en extra druk op de mentale gezondheid.

Toekomstverwachting

Naar verwachting zal de omgeving steeds beweegvriendelijker worden o.a. door de groeiende aandacht voor gezonde leefstijl en het meer zichtbaar worden van sport en bewegen in openbare ruimten (bijv. beweegtuinten). Recreatie, ontspanning, vermaak en sport verweven steeds meer met elkaar. Ook vanuit milieuoogpunt is er toenemende aandacht voor het bevorderen van fietsen, lopen en wandelen [[RIVM](#)]. Het verbeteren van de kwaliteit van de wandelinfrastructuur in met name de stadsrandzones kan bijdragen aan een verdere impuls [[stichting Wandelnet](#)].

Het vergroenen van de omgeving kan lichaamsbeweging en andere (positieve) gezondheidseffecten, zowel fysiek als mentaal, verder stimuleren en de negatieve effecten van klimaatverandering mee opvangen (o.a. hittestress) [[RIVM](#)]. Vergroening van steden en dichtbebouwde gebieden zal echter onder druk komen te staan door de bevolkingsgroei en daarbij komende druk op de vrije ruimte. Perifere gebieden zullen verder leeglopen waardoor voorzieningen verdwijnen en de bereikbaarheid per fiets of te voet afneemt. In buitengebieden zal groen verder toenemen [[RIVM](#)].

Tot 2030 zal in heel Nederland naar verwachting de dalende trend luchtverontreinigende stoffen doorzetten. Bij uitvoering van alle rijksmaatregelen en decentrale plannen zal dit gemiddeld bijna 50% gezondheidswinst opleveren [[RIVM](#)]. Het is dus belangrijk dat milieunormen opgenomen blijven worden in de gemeentelijke omgevingsplannen en dat gezondheid expliciet mee wordt genomen in (lokale) afwegingen over onder meer mobiliteit, ruimte woningen en klimaat.

Aandachtspunten voor integraal beleid

In het GALA worden gemeenten gevraagd het [position paper](#) 'Samenwerken aan de gezonde leefomgeving' (VNG) als uitgangspunt te nemen. Hierin staan de volgende uitgangspunten:

1. Gezonde leefomgeving vraagt om een langetermijnvisie
2. Gezonde leefomgeving is een integrerende opgave
3. Gezondheidsbescherming én gezondheidsbevordering
4. De gezonde leefomgeving is een ontwerpogave
5. Gezondheid afwegen bij keuzes in de fysieke leefomgeving
6. Participatie is de kern van onze aanpak
7. Urgente problemen worden als eerste aangepakt
8. Meekoppelkansen: werk met werk maken
9. Bewezen succesverhalen inzetten: praktijkkennis en praktijkonderzoek
10. Gezondheid als zachte waarde in positie brengen tegenover harde waarde

In dit position paper beschouwt de VNG het thema gezonde leefomgeving als een 'satéprikker' die dwars door alle (bestaande) opgaven in andere beleidsdomeinen heen gaat.

Op welke manier bijdragen aan het verkleinen van gezondheidsverschillen

[GALA document](#): Extra aandacht moet er zijn voor gebieden waar verschillende gezondheidsdreigingen stapelen. We willen de slechtste omgevingen verbeteren (eventueel ten koste van andere maatschappelijke belangen) en overal de ruimtelijke keuzes optimaliseren voor een gezonde leefstijl (zie ook de ambities in de Landelijke nota gezondheidsbeleid).

De plek waar je wieg staat, is letterlijk van invloed op de latere gezondheid van mensen. Er zijn grote verschillen tussen wijken en gebieden in de mate waarin de omgeving de gezondheid van mensen stimuleert of juist belemmert. Denk daarbij aan zaken als luchtkwaliteit, het binnenmilieu (bijvoorbeeld vocht en schimmels in huis), onveiligheid, geluidsoverlast of gebrek aan bepaalde voorzieningen. Veel van deze ongunstige factoren komen vaker voor in kwetsbare wijken, dan in welvarende wijken. Daarnaast is onder inwoners in deze wijken vaak sprake van een stapeling aan factoren die de gezondheid negatief beïnvloeden. Dit leidt over het algemeen tot meer langdurige stress met grote gevolgen voor de gezondheid en tot meer ongezonde 'keuzes' (denk aan roken, weinig bewegen, ongezonder eten).

Extra aandachtspunt is dat een kwetsbare wijk een groot verloop kan hebben; sociale stijgers verlaten veelal de wijk. Voor hen komen in de wijk nieuwe personen in kwetsbare situaties terug. Aanpakken in kwetsbare wijken blijken mede daarom doorlopend nodig te zijn: een aanpak is zelden 'klaar'. Daarom is het belangrijk inwoners te betrekken bij de inrichting van de wijk.

[Instrumenten wijkgezondheidsprofiel | Loketgezondleven.nl](#) en [Platform31 | kennis en netwerk voor stad en regio - Gezonde leefomgeving in kwetsbare wijken](#)

Inspiratie voor (regionale) interventies / (proces) aanpak

Voorbeelden

Zie voor een brede verzameling van goede interventies en voorbeelden uit het land:

[Verhalen uit de praktijk | Gezonde Leefomgeving](#)

Gezondheid in de omgevingsvisie

Het is belangrijk om gezondheid en gezonde leefomgeving te verankeren in de gemeentelijke omgevingsvisie. GGD-en hebben hiervoor [kernwaarden gezonde leefomgeving](#), en deze ook doorvertaald naar [planregels voor een gezonde leefomgeving](#). Cijfers over de kernwaarden gezonde leefomgeving staan in de Brabantse Omgevings Scan [BrOS](#).

Voorbeelden van Omgevingsvisies in de regio Zuidoost Brabant;

- o Omgevingsvisie Helmond [20230201 Samenvatting Omgevingsvisie online.pdf \(helmond.nl\)](#)
- o Omgevingsvisie Nuenen [Homepage | Omgevingsvisie Nuenen \(ireporting.nl\)](#)

Gezond gedrag bevorderen door leefomgeving gezond in te richten

Er zijn veel websites met goede voorbeelden beschikbaar om gezond gedrag te bevorderen. Algemene websites met veel voorbeelden:

- o Mentale gezondheid verbeteren door in te zetten op een gezonde leefomgeving; [Integrale aanpak mentale gezondheid | Loketgezondleven.nl](#)
- o Gezonde voedselomgeving en beweegvriendelijke omgeving stimuleren; [Integrale aanpak van overgewicht | Loketgezondleven.nl](#)
- o Tools, hulpmiddelen en kaders voor beweegvriendelijke omgeving; [Een integrale aanpak van sport en bewegen | Loketgezondleven.nl](#)
- o Stimuleren van een rookvrije omgeving; [Roken tegengaan door in te zetten op een gezonde leefomgeving](#)
- o Ruimtelijk ontwerpen met aandacht voor positieve gezondheid: [De-omgeving-als-leefstijlcoach.pdf \(iph.nl\)](#)

- o Groene schoolpleinen [Instrumenten wijkgezondheidsprofiel | Locketgezondleven.nl](#)

Enkele voorbeelden uitgelicht:

- o Gezonde Buurten (IVN) – gestart in Eindhoven [Onze aanpak - Gezonde Buurten \(ivn.nl\)](#)
- o Groene schoolpleinen en ruimte voor natuur voor kinderen [Springzaad: meer ruimte voor natuur en kinderen - Springzaad](#)

Gezonde leefomgeving en klimaatadaptatie

- o Inspiratie per thema: [Klimaat en gezondheid | RIVM](#)
- o Lokaal hitteplan vaststellen [RVO | Klimaatadaptatie - Menukaart Hitte](#)

Burgerinitiatieven

- o Van verstening naar vergroening; [Steenbreek](#);
- o Planten redden van de sloop; [Struikrovers](#);

Partners

- o Gemeente
- o Woningbouwcorporaties
- o Architectenbureaus
- o Waterschappen
- o Veiligheidsregio
- o IVN
- o Inwoners
- o GGD
- o Maatschappelijk werk
- o Zorginstellingen

Beoogd resultaat (lokaal)

Te bepalen met gemeente

Beoogd resultaat (regionaal)

Te bepalen in regionale proces met alle gemeenten en partijen samen.

Beoogd resultaat (GALA document januari 2023)

Subdoel gezonde leefomgeving

- Bij besluitvorming over de fysieke leefomgeving (zoals in omgevingsplannen of omgevingsprogramma's) wordt gezondheidskennis toegepast. Die kennis gaat over gezondheidsbevordering (bijv. uitnodigen tot bewegen en ontmoeten) én over gezondheidsbescherming (bijv. bescherming geluid- en luchtkwaliteit).

Subdoel klimaatverandering

- VWS en gemeenten zetten in op meer kennis en maatregelen om (kwetsbare) mensen zo goed mogelijk te beschermen tegen hitte, allergieën, infectieziekten en uv-straling.

Zie voor de acties die van gemeente verwacht worden [GALA document](#)

Nuenen– Cijfers GALA-thema 'Gezonde fysieke leefomgeving'

> Fysieke leefomgeving

Het [RIVM](#) geeft de volgende definitie voor een gezonde leefomgeving: "Een gezonde leefomgeving is een leefomgeving die als prettig wordt ervaren, die uitnodigt tot gezond gedrag en waar de druk op de gezondheid zo laag mogelijk is." Onder gezond gedrag valt onder andere bewegen en ontmoeten. Een aantrekkelijke buurt kan hiertoe uitnodigen.

Toelichting

Buurtbeleving

Van de 18-64 jarigen in Nuenen vindt 84% de eigen buurt aantrekkelijk om in te bewegen. Bij de 65-plussers is dit aandeel 90% en hoger dan gemiddeld in de regio Zuidoost-Brabant. Ook op andere aspecten van de buurtbeleving scoren ouderen in Nuenen hoger dan de regio, zoals voldoende groen, rustige plekken en plekken voor verkoeling.

Circa 11% van de 18-64 jarigen en 14% van de ouderen is bezorgd over de invloed van de woonomgeving op de gezondheid. In de regio zijn deze percentages hoger (resp. 20% en 21%). Inwoners zijn het meest bezorgd over de gezondheidsaspecten van drukke straten en zendmasten. [[VM](#), [OM](#)]

De Leefbaarometer

Dit instrument zegt iets over de leefbaarheid in een gemeente, zowel de algemene waardering hiervoor als de relatieve leefbaarheid ten opzichte van het gemiddelde in Nederland. In Nuenen waardeert men de leefbaarheid als 'zeer goed'. Dit is daarmee hoger dan het landelijke gemiddelde. De totaalscore van de Leefbaarometer is berekend met de deelscores op de indicatoren woningvoorraad, fysieke omgeving, voorzieningen, sociale samenhang en overlast en onveiligheid. Op de totaalscore heeft Nuenen een positieve afwijking. Qua voorzieningen heeft Nuenen een 'kleine negatieve afwijking'. Op overlast en onveiligheid is een 'positieve afwijking' zichtbaar [[Leefbaarometer](#)].

Indicator	Doelgroep	Bron [#]	Jaar	Nederland	Zuidoost-Brabant	Nuenen
Buurt is aantrekkelijk om in te bewegen (%)	18-64 jaar	VM	2020	-	79	84
	65+	OM	2020		85	90
Bezorgd over invloed van in de omgeving op de gezondheid (%)	18-64 jaar	VM	2020	-	20	11
	65+	OM	2020		21	14
Leefbaarometerklasse (waardering woonomgeving)	Gemeente	Leefbaarometer	2020	-	-	zeer goed
Totaalscore leefbaarometer (ten opzichte van gemiddelde in Nederland in 2018)	Gemeente	Leefbaarometer	2020	-	-	positieve afwijking
- Fysieke omgeving (deelscore leefbaarometer)	Gemeente	Leefbaarometer	2020	-	-	gemiddelde score
- Voorzieningen (deelscore leefbaarometer)	Gemeente	Leefbaarometer	2020	-	-	kleine negatieve afwijking

- Overlast en onveiligheid (deelscore leefbaarometer)	Gemeente	Leefbaarometer	2020	-	-	positieve afwijking
---	----------	--------------------------------	------	---	---	---------------------

Gezondheidsmonitor Volwassenen en Ouderen (VM, OM)

Risicogroepen

Bij een 'gezonde leefomgeving' is vooral de buurt en het huis waarin men woont bepalend voor de mate waarin sprake is van gezondheidsrisico's. Buurten met woningen van slechte kwaliteit, een drukke stedelijke omgeving en veel milieubronnen die zorgen voor uitstoot of hinder in de directe omgeving zorgen voor een verhoogd risico op ongezondheid. In deze buurten wonen relatief vaak mensen met een lage sociaaleconomische status.

De Gezondheidsmonitor laat enkele verschillen zien in hinder en risicobeleving van de fysieke leefomgeving tussen buurten/kernen in Nuenen: in Nederwetten heeft men relatief meer geluidhinder van vliegverkeer en meer geurhinder van mest. Ook is men daar meer bezorgd over veehouderijen. In Gerwen ervaren relatief meer inwoners slaapverstoring door bedrijven, is er geurhinder van mest, bedrijven en riolering en is er bezorgdheid over de gezondheidseffecten van bedrijven en veehouderijen in de omgeving. In de kern Nuenen speelt geluidhinder door wegverkeer en brommers/scooters een grotere rol dan in de andere kernen. [[VM](#), [OM](#)]

In de Leefbaarometer is te zien dat dorpsgemeenten vaak slechter scoren op voorzieningen maar beter scoren op de andere indicatoren (met name overlast en veiligheid) en daardoor een gunstigere relatieve totaalscore hebben dan stedelijke gemeenten. [[Leefbaarometer-a](#)]

Trends

Leefbaarheidssituatie

De Leefbaarheidssituatie in Nuenen was in 2008 'goed' en in 2020 was deze 'ruim voldoende'. [[Leefbaarometer Tabellen](#)]

Buurtbeleving

De groep inwoners in Nuenen die hun buurt niet aantrekkelijk vindt om in te bewegen lijkt voor beide leeftijdsgroepen iets toegenomen (niet significant), dit geldt ook voor voldoende rustige plekken in de buurt. Er is onder 18-64 jarigen een toename in het aandeel dat vindt dat de buurt onvoldoende plekken voor verkoeling en onvoldoende ontmoetingsplekken buiten heeft, ook voor 65-plussers lijkt er sprake van een toename (niet significant). Regionaal zien we ook een toename van het aandeel inwoners (18+) dat vindt dat de buurt onvoldoende plekken voor verkoeling heeft. [[VM](#), [OM](#)]

Milieubronnen

De bezorgdheid over bronnen in de woonomgeving die de gezondheid kunnen schaden lijkt in Nuenen in de periode 2012-2016-2020 toegenomen (niet significant). Op regioniveau zien we wel dat meer inwoners dan voorheen bezorgd zijn over de invloed van de woonomgeving op de gezondheid, Nuenen lijkt deze trend te volgen.

In Nuenen zien we onder 18-64 jarigen een flinke stijging in de bezorgdheid over van dier op mens overdraagbare infectieziekten, tevens over blootstelling aan resistente bacteriën en blootstelling aan fijnstof. Onder 65-plussers zien we alleen een flinke stijging in het aandeel inwoners dat bezorgd is over infectieziekten die overdraagbaar zijn van dier op mens (niet significant). De ontwikkelingen in Nuenen op deze milieufactoren zijn grotendeels in lijn met de regionale trends. [[VM](#), [OM](#)]

Concluderend:

De buurtbeleving en de leefbaarheid worden door veel inwoners van Nuenen als 'zeer goed' ervaren. Nuenen scoort op veel aspecten van de buurtbeleving en op bezorgdheid over milieubronnen van gezondheidsschade in de leefomgeving gunstiger dan de regio Zuidoost-Brabant.

De bezorgdheid over milieubronnen van gezondheidsschade in de woonomgeving lijkt tussen 2012 en 2020 toegenomen (niet significant). Daarnaast zien we in lijn met de regionale trend een flinke toename in bezorgdheid over infectieziekten die overdraagbaar zijn van dier op mens, en voor de 18-64 jarigen ook een toename in bezorgdheid over blootstelling aan resistente bacteriën en fijnstof.

Update:

In het najaar van 2022 is de tussentijdse Coronagezondheidsmonitor Volwassenen en Ouderen (cGM) afgenomen. Ten opzichte van 2020 zien we regionaal dat het aandeel 18-64 jarigen en 65-plussers dat de buurt aantrekkelijk vindt om in te bewegen is toegenomen.

In Nuenen lijkt het aandeel dat de buurt aantrekkelijk vindt om in te bewegen weer toegenomen voor beide groepen (niet significant). Onder de 18-64 jarigen is het aandeel inwoners dat bezorgd is over de invloed van bedrijven/industrie en van akkerbouw/tuinbouw in de omgeving op de gezondheid toegenomen. [[VM 2022](#), [OM 2022](#)]

Nuenen – Cijfers GALA-thema 'Gezonde fysieke leefomgeving'

> Klimaatverandering

Toelichting

Klimaatverandering zorgt voor gezondheidsproblemen als gevolg van: toenemende temperatuur, extreme weersomstandigheden, afname van luchtkwaliteit (broeikasgassen, fijnstof en ozon) en meer kans op infectieziekten. Dit kan leiden tot verergering van hart- en vaataandoeningen, luchtwegaandoeningen en allergie-gerelateerde aandoeningen. Onder andere de infectieziekten Lyme en Malaria zullen meer voorkomen. [[Gezonde Leefomgeving](#)]

Om de gezondheid te beschermen tegen toenemende hitte en UV-straling zijn aanpassingen in leefstijl en de leefomgeving nodig [[GALA](#)]. Voldoende beschutting (bomen), groen en water zorgen voor verkoeling op warme dagen en mensen kunnen zelf zorgen voor goede zonbescherming [[Milieucentraal](#)] [[Atlas Leefomgeving](#)].

Indicator	Doelgroep	Bron*	Jaar	Nederland	Zuidoost-Brabant	Nuenen
Buurt biedt voldoende verkoeling op warme dagen (%)	18-64 jaar	VM	2020	-	57	63
	65+	OM	2020	-	70	77
Buurt heeft voldoende groen (%)	18+	GM	2020	-	84	89
Buurt heeft voldoende water (%)	18+	GM	2020	-	59	63

*GM: Gezondheidsmonitor Volwassenen (VM) en Ouderen (OM).

Verkoeling in de buurt

In Nuenen vindt 63% van de 18-64 jarigen en 77% van de ouderen dat hun buurt voldoende verkoeling biedt op warme dagen. Daarnaast vindt een groot aandeel inwoners dat de buurt voldoende groen heeft (89%) en een kleiner aandeel dat de buurt voldoende water heeft (63%). [[VM](#), [OM](#)].

Zonbescherming

Er zijn geen cijfers op regio- of gemeenteniveau over zonbescherming, wel is er op provinciaal niveau een panelonderzoek naar gedaan. Het panel is niet representatief voor alle inwoners in de regio, maar geeft wel een indicatie:

* Bijna 90% procent van de respondenten in Brabant gebruikt zonnebrandcrème, ook blijven veel mensen uit de zon of houden zij hun hoofd of huid bedekt.

Ondanks dit hoge percentage zijn er nog wel verbeterpunten:

* Relatief veel 65-plussers in Brabant gebruiken nooit zonnebrandcrème (bijna 1 op de 5).

* Minder dan de helft van de respondenten koopt jaarlijks nieuwe zonnebrandcrème (42%).

* 27% geeft aan zich na het buitenzwemmen niet opnieuw in te smeren.

[[Panelonderzoek zonbescherming](#)]

Risicogroepen

Kwetsbare groepen voor de gezondheidseffecten van klimaatverandering zijn kinderen, ouderen, chronisch zieken en mensen die in armoede leven. Ook mensen die in steden wonen (waaronder een relatief grote groep mensen met een lagere sociaaleconomische status) lopen meer risico dan

mensen die in een omgeving met meer groen en water wonen (door het stedelijk 'hitte-eiland' effect). [[Gezonde Leefomgeving](#)]

Trends

Opwarming van de aarde

Regionaal is tussen 2016 en 2020 de groep 18-64 jarigen en 65-plussers die vindt dat de buurt onvoldoende verkoeling biedt op warme dagen met 4 procentpunten toegenomen. In Nuenen lijken de 65-plussers deze trend te volgen (niet significant), voor de 18-64 jarigen zien we een toename van maar liefst 14 procentpunten [[VM](#), [OM](#)].

Door de (wereldwijde) uitstoot van broeikasgassen warmt de aarde verder op. Volgens het [IPCC](#) wordt de 1,5° C temperatuurstijging ten opzichte van de temperatuur vóór de industrialisering al over tien jaar bereikt en zal de temperatuur tot ten minste 2050 blijven stijgen.

Als de broeikasgassen niet verminderen zal de zeespiegel voor de Nederlandse kust rond het jaar 2100 met 1,20 tot 2,00 meter gestegen zijn. Door de opwarming van de aarde krijgt Nederland in de toekomst te maken met langere hittegolven, langdurigere en extremere neerslag en meer droogte in het voorjaar [[KNMI](#)].

UV-belasting

Door internationale afspraken om de ozonlaag te beschermen lijkt de toename in jaarlijkse UV-belasting in Nederland in de komende jaren af te nemen [[RIVM](#)].

Verstening

Vrijwel alle 18-plussers in Zuidoost-Brabant (95%) en in Nuenen (98%) vinden een groene omgeving belangrijk, dit is tussen 2016 en 2020 niet veranderd [[Brabantscan](#)].

Meer groen in de woonomgeving kan bijdragen aan een betere mentale en fysieke gezondheid. Nederland is in Europa echter koploper op het gebied van de groei van het versteend oppervlak tussen 2000 en 2018 [[PBL](#)].

Concluderend: De klimaatverandering zal zonder drastisch ingrijpen wereldwijd in de toekomst voor meer gezondheidsproblemen gaan zorgen, met name bij kwetsbare groepen als kinderen, ouderen en chronische ziekten.

Update:

In het najaar van 2022 is de tussentijdse Coronagezondheidsmonitor Volwassenen en Ouderen (cGM) afgenomen. Ten opzichte van 2020 zien we regionaal een toename in het aandeel 18-64 jarigen dat vindt dat de buurt voldoende verkoeling biedt op warme dagen en voldoende water heeft. Het aandeel dat vindt dat de buurt voldoende groen heeft is gelijk gebleven. Bij de 65-plussers zien we een toename in het aandeel ouderen dat vindt dat buurt voldoende verkoeling biedt op warme dagen, voldoende groen heeft en voldoende water heeft.

In Nuenen is er tussen 2022 en 2020 geen duidelijke verandering in het aandeel inwoners dat vindt dat er voldoende groen is in de buurt. Meer inwoners vinden in 2022 dat de buurt voldoende verkoeling biedt en dat er voldoende water is dan in 2020. Dit verschil is vooral groot bij de 18-64 jarigen [[VM 2022](#), [OM 2022](#)].

n.b. de zomer van 2020 was erg warm met een lange hittegolf in augustus. Dit kan de cijfers in 2020 ongunstig beïnvloed hebben.